

felhívjuk. Ma már a philosophia is megszűnt esoterikus tudomány lenni; s nem csupán egyes avatottak, de a művelt közönség széles rétegeinek buzgó érdeklődésére és támogatására szorúl, hogy feladatát teljesíthesse.

VÁRNAI SÁNDOR.

EGY HYPERHUMÁNUS RENDELET.

Másként s enyhébben nem nevezhetem az 1893 febr. 15-én 55,711/92. sz. alatt kibocsátott rendeletet *a középiskolai izraelita tanulóknak a szombati és más ünnepnapi írás és rajzolás alól való felmentése tárgyában* (l. Hiv. Közl. I. 5. sz.).

Kissé tüzetesebben óhajtok ezen rendelet előzményeivel s könnyen előrelátható következményeivel foglalkozni, mert alig hogy megszületett, egy felmerült «adminisztrációs casus» révén alkalmam nyílt tapasztalni, mekkora körültekintést igényel egy módosító rendelet kibocsátása s mekkora «galibának» lehet az forrása, ha a megelőző intézkedéseknek nem kellő figyelembe vétele által túlságos liberáliszmusba csap át s talán többet ad annál, a mit kértek s a mi méltányosság szerint meg is adható.

Mellőzve a régibb rendeleteket, melyeket Dortsák (l. A középisk. Rendtartás magyarázata 76. l. f.) felemlít, azt hangsúlyozom, hogy eredetileg a szombati írás stb. alóli felmentések kérvényeit a szülőknek a *miniszteriumhoz* kellett intézniök; az 1890. évi 47,880. sz. miniszteri-rendelet a felmentés jogát a *főigazgatóságokra* ruházta, majd a legújabb rendelet a *középiskolai igazgatókra*. Hátra van, illetőleg, mint alább meggyőzően ki fogom mutatni, tényleg meg is történt s a legújabb rendeletben impliciter benfoglaltatik az utolsó lépés — hogy t. i. *a felmentés magát a szülőt illeti meg!*

Mert nézzük a dolog érdemét. Az utolsó előtti, 1890. évi 47,880. sz. rendelet a következő négy lényeges pontból áll: 1. A felmentés csakis *egy* figyelmet érdemlő *esetekben* adható meg. 2. A hol gymnasium és reáliskola van, a felmentés csakis gymnasiumi tanulóknak adható meg, a hol csak reáliskola van, ennek tanulói is felmenthetők. 3. A felmentett tanuló az illető tanórában jelen tartozik lenni és szóbeli feleletre fel is hívható. *Ha az osztály csak írással vagy rajzolással van elfoglalva*, a felmentett tanulók

ismétléssel foglalkoznak. 4. A felmentett tanulók egyéb órákon annál behatóbban vizsgálandók meg.

Az utolsó 1892. évi 55,711. sz. rendelet fontosabb bevezető s bennünket érdeklő része így hangzik: « . . . 47,880. sz. a. kelt rendeletemet az eljárás egyszerűsítése céljából oda módosítom, hogy ezentúl a felmentést mind a gymnasiumokban, mind a reáliskolákban maga az igazgató fogja megadni, és pedig minden eddigi helyi megszorítás és egyéb feltétel nélkül, egyedül a szülőknek az aláírásra nézve hatóságilag igazolt írásbeli kérvénye alapján.»

Ezen rendelet megjelenése óta a középiskolai igazgatókat az iskolaév elején a következő kérdések gyötrik, melyekre a rendelet határozatlansága folytán még egy kir. főigazgatóság sem tudott pozitív feleletet adni: 1. A felmentés feltétlenül megadandó-e? 2. A kérvények bármely időben elfogadandók-e? 3. Évenként újra kell-e folyamodni? 4. Bélyegkötelesek-e a kérvények?

Hogy e kérdésekre megfelelhessünk, vessük már most össze a két rendeletet az utóbbi idézet egyes intézkedései alapján.

a) «az eljárás egyszerűsítése céljából stb.» igen helyes, mert a felmentés nem oly «nagy dolog», hogy azt a középiskolai igazgatók, kik a személyi viszonyokat jobban ismerik, mint a főigazgatóságok s a miniszterium, el ne végezhették. Teljesen elegendő tehát, ha az igazgatók a felmentettek névsorát a főigazgatóságoknak tudomásvétel végett felterjesztik (a mit a miniszteri rendelet ugyan nem is ír elő). Különben a személyi viszonyok ismeretét, mint alább c) alatt látni fogjuk, még az igazgatók is nélkülözhetik;

b) «minden eddigi helyi megszorítás nélkül»: helyes és a megelőző rendelet 2. pontjára vonatkozik.

c) «minden egyéb feltétel nélkül». Itt a bökkenő! Mert ha «az igazgató a felmentést minden egyéb feltétel nélkül meg fogja adni», akkor mire való a kérvény — mely nem az; minek kéri olyat, a mit meg kell adni s nem tagadhatni még? Ezen intézkedés tehát hatályon kívül helyezi az előbbi rendelet 1. és legfontosabb pontját.

d) «egyedül a szülőknek (az aláírásra nézve hatóságilag igazolt) írásbeli kérvénye alapján»; ezt tanácsos lesz két részre beosztani: «a szülők kérvénye» és «az aláírásnak hatósági (egyházi vagy polgári?) igazolása». Azt hiszem, hogy a gyakorlatban ezen két lényegében különböző dolog összeolvasztása fog a legtöbb — vissza-

élésre alkalmat adni. Képzeltető ugyanis azon eset, hogy a modern áramlatok révén felvilágosodott szülő, tekintettel gyermekének tanulmányi előhaladására, saját jól felfogott érdekében, *nem* kivánja a felmentést, de egyházi hatósága erre buzdítja, rábeszéli vagy kényszeríti; sőt talán e hatóság önmaga megiratja, hitelesíti s talán be is terjeszti a kérvényt. S ekkor? A felmentést «minden egyéb feltétel nélkül» meg kell adni. A fenti négy kérdés közül tehát az elsőre igennel kell felelnünk; a czélt tekintve, ugyanez áll a 2. kérdésre; a 3. kétséges, de szerintem évről-évre újra kell folyamodni a tandíjmentességnél kínálkozó analógia daczára; a 4. kérdésre a felelet: mint más kérvényre, erre is szükséges 50 kr.-os bélyeg.

A rendelet újabb alakja tehát épenséggel nem mondható a régibb javított kiadásának, melynél a többi pontok változatlan meghagyásával elegendő lett volna az 1. pontot (felmentő hatóság) módosítani s az igazgatókra ruházni. Mert így a mint van, túllő a czélon, mert oly kérvényekről szól, melyeket feltétlenül teljesíteni kell. Hogy a sok írka-firkának és kérvénytárgyalásnak eleje vétessék, nem volna-e bölcsebb *brevi manu* mindenkit felmenteni, avagy a szombat délelőtti tanítást megszüntetni és a szerda délutánival pótolni??

Egy felmerült eset alapján, nézzük már most, minő kritikusság és problematikus «eshetőségeknek» nézünk elébe országsherte? A status quo, de főleg az orthodox izraeliták: tanulók; szülők; hitoktatók, rabbik, hitközségek egyenként vagy együttesen a szóban levő engedmény értelmében járnak el, az igazgatókat az egész iskolaév tartama alatt, vagy legezélszerűbben mindjárt a beiratkozás alkalmával, valóságos kérvény-özönnel árasztják el, melyekről előre tudják, hogy «minden egyéb feltétel nélkül» figyelembe vétetnek és semmi szín alatt sem utasíthatók vissza. (Egy vidéki realiskolán *megettörtént*, hogy az összes izr. orth. tanulók az illető hitoktató kézírása után, az aláírás hitelességét igazoló záradékkal együtt, *vegyileg sokszorosított kérvényeket nyújtottak be!*) Mégis «a szülőknek az aláírásra nézve hatóságilag igazolt-kérvénye» kívántatik, fogják mondani; de hisz ezen «megszorításról» már fentebb d) alatt kimutattam, hogy voltaképen kibővítés és «felmentési szabad verseny.»

Más dolog, hogy az ilyen jelenségek minő helyzetet teremtenek az iskolában, a tanulmányi előmenetelben! A miniszteri Jelen-

tések és az évi értesítők mutatják, hogy különösen a reáliskolák mennyire bővelkednek izr. vallású tanulóiban: a XXI. Jelentés szerint 1891/2-ben a reáliskolai tanulók közül 37·2% volt izr., 41·1% róm. katolikus; a legutóbbi *reáliskolai* Értesítők szerint pedig volt

	róm. kath.	izr. tanuló
Pozsonyban --- --- ---	255	97
Sopronban --- --- ---	138	56
Szegeden . --- --- ---	161	77
Budapest VIII. ker. ---	312	170
Temesvárt --- --- ---	127	127
Aradon --- --- ---	97	73
Sz.-Fehérvárt --- ---	136	181
Győrött --- --- ---	138	196
Kassán --- --- ---	79	127
Nagyváradon --- ---	49	135
Debreczenben --- ---	41	126
Budapest V. ker. ---	159	543
„ IV. ker. --- ---	223	182

Vagyis nem egy reáliskolában a tanulók viszonylagos többsége izr. vallású. Ha ezek, a mi valószínű, ma-holnap szintén felfedezik a felmentési rendelet «gyengéjét» és mindannyian felmentetik magukat, sajátságos állapotoknak nézünk elébe, melyek között a tanítás teljesen illuzóriussá válik.

Tanítás? Itt ismét két esetet különböztethetünk meg: a) Az órarend megállapításánál tekintettel vagyunk a szombatra s a felmentésekre, vagy b) azokat figyelmen kívül hagyjuk. Mint-hogy amaz a heti óraszámra, a tantárgyak és a tanórák számára való tekintettel alig lehetséges, az utóbbi a rendes állapot; ez pedig el sem képzelhető a tanulás és a tanítás valódi érdekeinek károsítása nélkül. Mert ha szombaton nem szabad rajzolni, sem írni, tehát írásbeli gyakorlatot vagy javítást sem tarthatni, számolni sem lehet a táblán, — akkor az ilyen pro forma tanításban igazán nem lesz köszönet:

KEMÉNY FERENCZ.